

21. SJ. II STANISLAV, J.: *Slovenský juh v stredoveku. Zv. 2.* Vydanie 2. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 2004. 533 s. ISBN 80-88878-89-6
22. SZOMOLÁNYI, J. A kol.: *Turistický sprievodca ČSSR. Malé Karpaty.* Bratislava : Slovenské telovýchovné vydavateľstvo, 1981. 300 s.
23. ŠPAŇÁR, J. – HRABOVSKÝ, J.: *Latinsko-slovenský / slovensko-latinský slovník.* 7. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, 2003. 1222 s. ISBN 80-10-00347-6
24. *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku.* Zv. 1. (A – J; 1977; 528 s.), 2. (K – R; 1977; 520 s.), 3. (S – Z; 1978; 536 s.). Ed. M. Kropilák. Bratislava : Veda.
25. ZAJÍČKOVÁ, M. A kol.: *Jablonica.* Skalica : Záhorské múzeum, 2002. 190 s. ISBN 80-85446-43-X
26. ZÁVODNÝ, A.: *Regionálna toponomastika a možnosti jej využitia vo vyučovaní.* Rigorózna práca. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2007. 200 s.

O.I. ГУЛИК
(Львів)

МІКРОТОПОНІМИ ПІВНОЧІ ЛЬВІВЩИНИ НА -ИЩЕ, -ИС(Ь)КО

УДК 811.161.2'373.21

Гулик О.І. Мікротопоніми півночі Львівщини на -ище, -ис(ь)ко; 10 стор.; кількість бібліографічних джерел – 21; мова українська.

Анотація. У статті досліджено творення мікротопонімів півночі Львівської області на -ище, -ис(ь)ко. Виявлено, що для цієї території характерні утворення на -иско. Більшість проаналізованих мікротопонімів утворилися лексико-семантичним способом (шляхом переосмислення та онімізації відповідних апелютивів).

Ключові слова: апелютив, дериват, мікротопонім, словотвір, суфікс.

Resume. The research investigates formation of microtoponyms of north of Lviv Oblast ending with -isko, -ische. The article studies place names ending with -isko on a mentioned territory. The majority of these microtoponyms were created by lexico-semantic method.

Key words: common noun (headword), derivate, microtoponymy, suffix, word-formation.

Вивчення словотвірної системи мікротопонімії, засобів та способів творення найменувань малих географічних об'єктів є невід'ємним та важливим етапом у дослідженні мікротопонімікону будь-якого регіону. Про

велике значення таких студій зазначив український мовознавець І.І. Ковалик: “Інколи буває так, що в загальних словах втрачаються колишні семантико-словотворчі функції окремих суфіксальних морфем, які зберігаються тільки в назвах населених пунктів чи в інших топонімічних назвах” [6, с. 360].

В українській лінгвістиці питання мікротопонімотворення частково чи ґрунтовно розглядається у працях Л.Л. Гумецької [3], О. Михальчук [11], Л. Костик [9], Н. Лісняк [10], Н. Сокіл [18, с. 19] та ін.

У мікротопонімії півночі Львівської області чільне місце займають найменування на -ис(ь)к-о та -ищ-е.

У слов’янському мовознавстві існують суперечливі думки щодо виникнення цих дуже давніх суфіксів, які сягають ще спільнослов’янської епохи [2, с. 134]. Так, деякі дослідники (Ф. Міклошич, В. Вондрак, А. Майе та ін. [14, с. 5]) вважають, що формант -ис(ь)к-о (-isk-o) є давнішим утворенням і виводять з нього генезу суфікса -ищ-е (-išč-e) (суфікс -išč-e ← суфікс -isk-o + суфікс -j-(o)).

Згідно з іншим поглядом на виникнення цих формантів, суфікс -ис(ь)к-о (-isk-o) є пізнішого походження і утворився внаслідок контамінації суфіксів -išč-e та -ьsk-o [21, с. 87; 14, с. 8].

Як показав проведений аналіз мікротопонімікону досліджуваної території, кількісно переважають найменування на -ис(ь)к-о, адже утворення з цим формантом є характерними для українського південно-західного та північного наріччя [7, с. 331]. У мікротопонімії півночі Львівської області засвідчені і паралельні назви з суфіксами -ис(ь)к-о та -ищ-е (пор., *Пасовиско* (пасовище, с. Дідилів Км-Бз, с. Гоголів Рд, с. Бендюга Ск, с. Низи Ск) і *Пасовище* (куток, с. Реклинець Ск), *Торфовиско* (поле, с. Переспа Ск) та *Торфовище* (сінокіс, с. Старий Милятин Бс; урочище, с. Нова Кам’янка Жв)), що підтверджує думку про близькість та взаємозамінність цих формантів [3, с. 101-102].

Варто зазначити, що більшість проаналізованих мікротопонімів творилися за допомогою суфікса -иск-о (з твердим суфіксальним с). На думку Закревської Я.В., “твердий с у морфемі -иск-о є збереженням давнього стану, що виявляється на тій території, де панує тенденція до ствердіння с, ц у суфіксах -ец, -цк-ий, -ск-ий” [5, с. 39], зокрема і на території півночі Львівщини.

Форманти -ис(ь)к-о, -ищ-е є полісемічними: вони утворюють назви місця, використовуються на означення згубності, збільшення в іменниках, а також творять іменники з нейтральним значенням (скажімо, найменування частини приладдя) [15, с. 122]. Оскільки однією з важливих функцій цих афіксів є локальна (передусім позначення місця, де щось знаходилося чи знаходиться),

то очевидно, що значна кількість мікротопонімів досліджуваного регіону утворилася шляхом переосмислення та онімізації відповідних апелятивів на -ис(ь)к-о, -ищ-е (лексико-семантичним способом) або ж за допомогою додавання до твірної основи цих формантів (суфіксальним способом).

Більшість проаналізованих мікротопоназв на -ис(ь)к-о, -ищ-е утворилися *лексико-семантичним способом*. Ці найменування є похідними від апелятивів (у формі однини та множини), які використовуються:

1) на позначення місця, де було, перебувало щось:

а) назви на позначення полів, мотивованих назвою культур, які там росли.

Це продуктивний тип творення апелятивів з таким значенням [5, с. 36]. Однак унаслідок частоті сівозміни, назви рослин не є важливою і постійною ознакою географічного об'єкта (земельних угідь), а тому лише декілька зафіксованих мікротопонімів є похідними від таких назв:

Бурачиско [бу'рачиско] (поле, с. Сілець Ск) ← *бурачиско* (поле, з якого забрані буряки (Дан. 14)).

Конописко [ко'нопписко] (частина села, с. Погарисько Жв) ← *конописко* (те саме, що коноплице (СУМ IV, 262), тобто місце, на якому росли коноплі (Гр. II, 278)).

б) апелятиви зі значення “колишнє поселення”:

Городище [горо'дишче] (гора, с. Потелич Жв) ← *городище* (давнє земляне укріплення (Гр. I, 315)).

Двориско [д'вориско] (вулиця, с. Нова Кам'янка Жв) ← *двориско* (те саме, що дворище, місце, де був двір, садиба (Ониш. I, 207)). Як стверджують респонденти, у цьому кутку села був великий панський будинок.

Замчиско [замчиско] (частина населеного пункту, смт. Лопатин Рд, м. Белз Ск; поле, с. Угнів Ск) ← *замчиско* (місце, де стояв замок, а також розвалини замку (Гр. I, 70)). Кожний з цих мікротопонімів мотивується тим, що у названій місцевості була колись фортеця, руїни якої можна побачити і тепер.

Печиска [печіска] (куток, с. Розжалів Рд) [печ'чиска] (поле, с. Забір'я Жв) ← *печиська* (рештки зруйнованої, розваленої печі (СУМ VI, 348), тобто місце, де раніше було житло).

Селисько [селис'ко] (урочище, с. Волсвин Ск), **Селиська [селис'ка]** (куток, с. Нова Скварява Жв) [сел'лис'ка] (поле, с. Городище Ск) ← *селисько*, *селиська* (місце, де було село (Гр. IV, 112)).

Хатиска [хатиска] (сінокіс, с. Закомар'я Бс) ← *хатиска* (місце, де раніше було житло (Арк. II, 225)). За словами респондентів, ще донедавна у цій місцевості жили люди, однак вони виїхали, а їхні хати поступово зруйнувалися.

в) назви місцевостей, які пов'язані з сільськогосподарською та промисловою діяльністю населення у минулому:

Бровариска [брова'риска] (частина лісу, с. Волиця Ск) ← *бровариска* (місце, де колись був пивоварний завод – броварня; очевидно, апелятив утворився за аналогією до слова гутисько).

Гуральниско [гу'рал'ниско] (поле, с. Лучківці Бр) ← *гуральниско* (місце, де колись була гуральня (горілчаний завод (Гр. I, 352)). Мікротопонім **Гуральниско** (джерело, с. Лучківці Бр), вірогідно, утворився внаслідок топонімної метонімії (перенесення найменування об'єкта на сусідній з ним), адже це невеличке джерело протікає через *поле Гуральниско*.

Гутиско [гути'ско] (поле, с. Нова Кам'янка Жв) ← *гутиско* (місце, де був склоплавильний завод (Гр. II, 344)).

Млиниска [мли'ниска] (поле, с. Волиця Ск), **Млиновиско [мли'новиско]** (поле, с. Сморгів Рд) ← *млиниска, млиновиско* (місце, яке знаходилося під млином (Гр. II, 435)).

г) апелятиви на позначення місця, мотивованих назвою господарських споруд, які колись там знаходилися:

Будиско [будиско] (галявина, с. Закомар'я Бс) ← *будиско* (те саме, що будище, тобто місце, де був поташний завод (Гр. I, 106)). Однак, як зазначають респонденти, у цій місцевості була колись хата єврея, яку люди називали будою. Можливо, що це наймення має дещо іронічне значення (буда “невелика будівля для господарських потреб, для захисту від негоди”, “невелике крите приміщення для собаки” (СУМ I, 246)).

Комориско [ко'мориско] (ліс, с. Закомар'я Бс) ← *комориско* (місцевість, де колись стояли комори; пор., млиниско місце, де був млин (Гр. II, 435)). За словами мешканців села, у цій частині лісу знаходилися великі панські комори, склади.

Мостиськи [мостис'к'і] (вулиця, с. Трійця Рд) ← *мостиська* (пор., мостище – “місце, де був міст” (Гр. II, 448)).

Погребіска [погре'біска] (пасовище, с. Волиця Ск) ← *погребиска* (територія, де був погріб). У мікротопоніміконі цього села засвідчений і варіант цієї назви – **Погжебіска [погже'біска]** (пасовище, с. Волиця Ск), який, вважаємо, утворився від сполонізованої форми апелятива погребиска.

Хлівиска [хл'івиска] (поле, с. Городище Ск) ← *хлівиска* (місцевість, де колись знаходилися хліви). За словами місцевих жителів, на цих землях стояли хліви для монастирської худоби. Згодом монастир припинив свою діяльність, а господарські споруди поступово зруйнувалися.

д) назви, які вказують на природні особливості місцевості в минулому:

Стависько [ста'вис'ко] (поле, с. Гійче Жв, с. Завидче Рд), **Стависка [ста'виска]** (пасовище, с. Нова Кам'янка Жв; поле, с. Поздимир Рд) ← *стависько* (те саме, що ставище, тобто 1) місце, де був став (Гр. IV, 195); 2) місця, що заливаються весняною водою; 3) заглиблення на місці водойми (Чер. 208)). Як стверджують респонденти цих населених пунктів, названі сільськогосподарські угіддя утворилися на місці зарослої водойми, про що свідчить нерівність поверхні (численні ями), а також глинистий чи піщаний ґрунт.

Пуцисько ['пуцисько] (поле, с. Нова Кам'янка Жв) ← *пуцисько* (місцевість, де була пуца (1) густий, дрімучий ліс (Чер. 189); 2) зарослі кущів (Дан. 80)).

2) апелятиви на позначення місця, де є, перебуває щось, назване мотивуючим словом:

Стервисько [сте'р'висько] (урочище, с. Підмонастирок Рд) ← *стервисько* (місце, де закопують стерво (падаль (Гр. IV, 203)); пор., стервовисько (Ониш. II, 252)). Як розповідають місцеві жителі, на цій лісовій галявині закопують мертву худобу.

Торфовисько [тор'фовисько] (поле, с. Переспа Ск), **Торфовиська [то'р'фовис'ка]** (поле, с. Карів Ск) ← *торфовис(ь)ко* (торф'яне болото (Дан. 94)). Мікротопоніми мотивуються особливостями ґрунтового покриву.

Торфовище [то'р'фовище] (сінокіс, с. Старий Милятин Бс; урочище, с. Нова Кам'янка Жв) ← *торфовище* (поклади торфу, торф'яне болото (СУМ X, 210)).

3) апелятиви на позначення місця, яке призначене для виконання якоїсь дії:

Грище [г'рище] (пасовище, с. Жовтанці Км-Бз) ← *грище* (місце для гри (Гр. I, 327)).

Пасовисько [па'совисько] (пасовище, с. Дідилів Км-Бз, с. Гоголів Рд, с. Бендюга Ск, с. Низи Ск), **Пасовисько [па'совисгко]** (пасовище, с. Бояничі Ск, с. Завишень Ск, с. Скоморохи Ск) ← *пасовис(ь)ко* (те саме, що пасовище (СУМ VI, 88), тобто луг, де випасають корів (Дан. 68)).

Пасовище [па'совище] (куток, с. Реклинець Ск) ← *пасовище*. Мікротопонім мотивується тим, що ця нова частина села виникла внаслідок часткової забудови пасовища.

Стрільбище [ст'р'іл'бище] (частина села, с. Мокротин Жв) ← *стрільбище* (спеціально обладнане місце для проведення стрільб (СУМ IX, 778)). Можливо, що в цьому кутку села колись проводилися військові навчання.

4) іменники на позначення місця з відтінком збільшеності, часто у поєднанні з негативною характеристикою (з відтінком згрублості, зневаги). Рудницький Я., виокремлюючи значення аугментативності в утвореннях на -ис(ь)к-о, -ищ-е, зазначав, що у таких структурах наголос, як правило, падає на суфіксальну морфему [14, 37].

Багнище [баг'нищче] (урочище, с.Бендюга Ск) ← *багнище* (збільшене до багно (1) болотисте місце, трясовина, болото (СУМ I, 84); 2) підмокле поле; 3) мокра, багниста сіножать (Ониш. I, 39)).

Глиниска [гли'ниска] (поле, с. Стара Скварява Жв) ← *глиниска* (згрубіле до глина). Мікротопонім мотивується особливостями ґрунтового покриву (глиниста поверхня).

Ровище [ро'вищче] (сінокіс, с. Поториця Ск), **Ровища [ро'вищча]** (поле, с. Завишень Ск) ← *ровище* (збільшене до рів). За словами респондентів цих населених пунктів, названі сільськогосподарські угіддя ніби “порізані” ровами, що, як відомо, спричиняє значні труднощі під час їх використання, а звідси негативна оцінка.

Стовпище [стоў'пищче] (частина села, с. Волсвин Ск) ← *стовпище* (збільшене до стовп (СУМ IX, 721)).

Словотвірний аналіз мікротопонімікону півночі Львівщини засвідчив, що лише незначна кількість найменувань на -ис(ь)к-о, -ищ-е утворилася *суфіксальним способом*. Ці деривати є відонімного походження, в основі яких топоніми:

Бужисько [бу'жис'ко] (болото, с.Скоморохи Ск) ← *Буг* (місцеве найменування ріки Західний Буг) + *-иськ-о*. Як стверджують місцеві жителі, це болото утворилося внаслідок щорічного розливу ріки Західний Буг.

Бужище [бу'жищче] (луг, с.Завишень Ск) ← *Буг* + *-ищ-е*. Мікротопонім називає місцевість, де протікав Західний Буг до того, як дещо вирівняли та змінили його русло на початку ХХ ст.

Прусинівско [пру'син'іўско] (урочище, с.Низи Ск) ← ойконім *Прусинів* (стара назва с.Низи Ск) + *-ско*. Найменування, можливо, вказує на місцевість, де було колись поселення, що належало до цього села. Цю думку підтримують і мешканці. Ймовірно, що мікротопонім є переосмисленням місцевого географічного терміна *просинівсько* (поле, з-під проса). Пор., просовисько (Арк.П,95), просвиско, просиско (Дан. 77).

Проведений словотвірний аналіз мікротопоназв півночі Львівської області засвідчив значну кількість найменувань на -ис(ь)к-о, -ищ-е.

Стало очевидно, що для мікротопонімікону досліджуваної території характерні утворення на -иск-о (на відміну від української літературної мови,

де переважають деривати на -ищ-е). Однак виявлено і паралельні назви (*Пасовиско* і *Пасовище*, *Торфовисько* та *Торфовище*).

Більшість проаналізованих найменувань утворилися шляхом переосмислення та онімізації відповідних апелютивів (лексико-семантичним способом), зокрема назв на позначення місця, де щось знаходилося чи знаходиться (*Замчиско*, *Стервиско*), а також апелютивів зі значенням згрубілості, збільшеності (*Ровище*, *Стовпище*).

Лише декілька зафіксованих мікротопонімів утворилися за допомогою додавання до твірних основ (топонімів) афіксів -ис(ь)к-о, -ищ-е (*Бужисько*, *Бужище*).

Скорочення

- Арк. – Аркушин Г.А. Словник західнополіських говірок: У 2 т. – Луцьк, 2000.
Гр. – Словарь української мови / Упоряд. з додатком влас. матеріалу Б. Грінченко. – К., 1907-1909. – Т. 1-4.
Дан. – Данилюк О.К. Словник народних термінів Волині. – Луцьк, 1997.
Ониш. – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К., 1984.
СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К., 1970-1980.
Чер. – Черепанова Е.А. Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья. – Сумы, 1984.

Умовні скорочення

- Бр – Бродівський район Львівської області
Бс – Буський район Львівської області
Жв – Жовківський район Львівської області
Км-Бз – Кам'яно-Бузький район Львівської області
Рд – Радехівський район Львівської області
Ск – Сокальський район Львівської області

Література

1. Адамовіч Я. Мікратапанімічныя назви. – Мінск, 1971.
2. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору). – Ужгород, 1960.
3. Гумецька Л.Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV-XV ст. – К., 1958.
4. Данилюк О. Географічні терміни Волині з суфіксом -ище, -исько // Науковий вісник ВДУ: Журнал Волинського державного університету імені Лесі Українки: Філологічні науки. – 1999. – № 6. – С. 40-41.

5. Закревська Я.В. Творення назв поля з-під сільськогосподарських культур // Українська діалектна морфологія. – К., 1969. – С. 34-44.
6. Ковалик І.І. Словотворча будова української топоніміки (Назви населених пунктів із суфіксом *-иц-я* (*-ниц-я*) // Ковалик І.І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. – Івано-Франківськ. – Львів, 2007. – Ч. 1. – С. 359-368.
7. Ковалик І.І. Українські топоніми з суфіксами *-иц-е*, *-ниц-е*, *-лиц-е*, *-биц-е*, *-овиц-е*, *-ис(ь)к-о*, *-овис(ь)к-о* на загальнослов'янському фоні // Ковалик І.І. Питання українського і слов'янського мовознавства. Вибрані праці. – Львів-Івано-Франківськ, 2008. – Ч.2. – С. 328-336.
8. Корепанова А.П. Топо- і гідролексеми з суфіксом *-ище* // Питання гідроніміки. – К., 1971. – С. 93-99.
9. Костик Л.Б. Гідронімія Буковини (назви непротічних вод): автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Івано-Франківськ, 2003.
10. Лісняк Н.І. Мікротопонімія Західного Поділля : автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Ужгород, 2004.
11. Михальчук О. Мікротопонімія Підгір'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1998.
12. Никонов В.А. Славянський топонимический тип // Географические названия. – М., 1962. – С. 19-33.
13. Никонов В.А. Введение в топонимику. – М., 1965.
14. Рудницький Я. Наростки *-ище*, *-исько*, *-сько*. Друге видання. – Вінніпег, 1967.
15. Синявський О. Норми української літературної мови. – Львів, 1941.
16. Словотвір сучасної української літературної мови. – К., 1979.
17. Сокіл Н.В. Мікротопоніми суфіксальної деривації (на матеріалі мікротопонімії Сколівщини) // Актуальні проблеми дослідження граматики та лексикології: матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції, 4-5 жовтня 2006. – Вінниця, 2006. – С. 88-93.
18. Сокіл Н.В. Мікротопонімія Сколівщини: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 2007.
19. Сокіл Н.В. Мікротопонімія Сколівщини. – Львів, 2008.
20. Łesiów M. Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny. – Lublin, 1972.
21. Łoś J. Grammatyka polska. – Część II. Słowotwórstwo. – Lwów-Warszawa-Kraków, 1925.